

УДК 655.535.28(477)"2010"

*Аліса Фідельська,
старший науковий співробітник відділу державної
стандартизації Книжкової палати України*

Аналіз дотримання видавцями нормативних документів щодо оформлення вихідних відомостей у неперіодичних (книжкових) виданнях за 2010 рік

Відділом державної стандартизації Книжкової палати України було проведено дослідження стану оформлення вихідних відомостей у неперіодичних виданнях, які надходять у Книжкову палату України як обов'язкові примірники. У 2010 році переглянуто та проаналізовано більше 16 тисяч неперіодичних видань щодо дотримання видавцями нормативних документів (НД), які регламентують видавниче оформлення книг і брошур та розміщення у них вихідних відомостей.

Основним стандартом, який мають використовувати видавці у своїй практичній діяльності під час оформлення вихідних відомостей видань, є ДСТУ 4861:2007 "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості", що визначає склад, послідовність подання й розміщення вихідних відомостей у текстових, нотних та образотворчих виданнях.

Аналіз результатів перегляду показує, що менше половини видавців випускають книги і брошури без грубих помилок в оформленні вихідних відомостей. До них належать: ВД "Академперіодика", ТОВ "Алерта", ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", ТОВ "АСМІ", ТОВ "БізнесІнвесторГруп", ТОВ "Видавництво "Грамота", ТОВ "Видавництво "Генеза", Донбаська державна машинобудівна академія, Донецький національний технічний університет, ПП "Дуліби", ТОВ "Видавництво "Знання", ТОВ "Видавництво "Знання України", ТОВ "Зодіак-ЕКО", Закарпатський державний університет, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Київський національний торговельно-економічний університет, ВПЦ "Київський університет", НУ "Львівська політехніка", ПП "Видавництво "МакДен", Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, КВ "Оригінал", ДП "Освіта", ДП "Парламентське видавництво", ТОВ "ПЕРО", ТОВ "Видавництво "Смірна", Українська академія банківської справи Національного банку України, ТОВ "Центр учбової літератури", ТОВ "Видавництво "Шкільний світ" та інші.

Без грубих помилок в оформленні вихідних відомостей випускають друковану продукцію й видавництва, підпорядковані Держкомтелерадіо України. Як приклад, можна назвати такі: "Веселка", "Вища школа", "Етнос", "Здоров'я", "Карпати", "Світ", "Січ", "Техніка", "Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана". Однак, останнім часом і в них помічено тенденцію до зниження рівня оформлення вихідних відомостей. Так, видавництво "Дніпро" випустило книгу "Великий тлумачний словник сучасної української мови", в якій виявлено кілька невідповідностей нормам стандартів: у шифрі зберігання видання відсутній класифікаційний індекс УДК; макет анотованої каталожної картки (макет картки) наведено в неналежному місці; в макеті картки відсутні ано-

тація, класифікаційні індекси УДК і ББК; у випускних даних відсутні: номер замовлення та найменування й адреса виготівлювача видавничої продукції, відомості про внесення його до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи; неправильно подано відомості про внесення видавця до Державного реєстру; Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) не конвертовано, тобто наведено ISBN, який складається з 10 цифр, а не з 13 (від 01.01.2007 року до складу номера додано префікс GS1 — "978").

Неконвертовані ISBNs у своїх виданнях подають також "Етнос" та "Урожай", хоча, в цілому, тут випускають книги, дотримуючись положень НД. У "Наукової думки" є видання, в яких вихідні відомості оформлено з дотриманням НД, а в деяких виявлено ряд порушень. Наприклад, у виданні "Енциклопедія історії України" (у 10 т., т. 6) допущено такі помилки: на титульній сторінці в підзаголовкових даних відсутні відомості про загальну кількість томів, на яку розраховане це видання; у шифрі зберігання видання не проставлено класифікаційний індекс УДК; у макеті анотованої каталожної картки немає анотації та класифікаційного індексу УДК; у надвипускних даних не подано відомостей про вид видання за цільовим призначенням.

Видавництво "Україна" випустило книгу: Шиловцев Ю. В. "Україна в Великій Отецьчественній війні 1941—1945 гг." (серія "Правда історії про Велику Вітчизняну війну"), в якій під час оформлення вихідних відомостей також допущено ряд порушень НД: відсутні відомості про рік заснування серії; у шифрі зберігання видання немає класифікаційного індексу УДК; у надвипускних даних відсутні відомості про вид видання за цільовим призначенням та мову тексту видання; у випускних даних — номер замовлення та найменування й адреса виготівлювача видавничої продукції, а також відомості про внесення його до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи; макет анотованої каталожної картки наведено українською мовою, а треба — російською (мовою тексту видання); наведено один ISBN, а треба — два (ISBN серії та ISBN окремого видання цієї серії).

Допускають порушення положень НД у деяких виданнях також "Каменярь", "Мистецтво", "Музична Україна", "Таврія", "Український письменник", які підпорядковано Держкомтелерадіо України.

Проведений аналіз книг видавців інших форм власності засвідчив, що серед них є видання з неправильно оформленими надзаголовковими, підзаголовковими, вихідними та випускними даними. Деякі видавці допускають помилки також під час наведення шифру зберігання видання, макета анотованої каталожної картки, ISBN, знака охорони авторського права (©).

Розглянемо окремі елементи вихідних відомостей та найпоширеніші помилки, які допускають видавці під час оформлення книг. Почнемо з титульної сторінки, що містить основну інформацію про книгу. Саме за відомостями, зазначеними на ній, у користувача формується уявлення про конкретне видання, та саме відомості з титульної сторінки є основою для складання інформації про нього у базах даних Книжкової палати України, бібліотечних установ, книготорговельних організацій, інформаційних центрів тощо.

Титульна сторінка містить: надзаголовкові дані; відомості про автора (-ів); назву видання; підзаголовкові дані; вихідні дані.

У верхній частині, над ім'ям автора та назвою видання, розміщують надзаголовкові дані: найменування організації, від імені чи за участю якої випускають видання, та відомості про серію (підсерію).

Найчастіше видавці роблять помилки під час наведення відомостей про серію, у складі якої виходить книга. Згідно з ДСТУ 4861 (пп. 5.1.1, 5.11) у серійному виданні відомості про серію (назву серії та рік її заснування) наводять саме в надзаголовкових даних на титульній сторінці (або на контритулі чи авантитулі). Рік заснування серії дозволено переносити на зворот титульного аркуша. Проте видавці порушують положення стандарту. Доволі часто відомості про назву серії та рік її заснування у виданні відсутні або їх розміщено в неналежному місці.

Приміром, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка у виданні: "Дошкільна освіта" (серія "Бібліотечка дошкільного педагога") назву серії подає тільки на обкладинці та на останній сторінці видання у надвипускних даних, а рік заснування серії відсутній. УМТ "Світло на Сході" у виданні: "Чудеса Рождества. Русский святочный рассказ середины XIX — начала XX веков" (серія "Лики Евангелия") назву серії наводить у неналежному місці — у підзаголовкових даних, а треба — у верхній частині титульної сторінки, перед назвою серії потрібно було подати слово "Серія" (адже зрозуміти, що це назва серії, можна було, тільки прочитавши передмову).

Інший видавець, ТОВ "Віртуальна реальність", у виданні: Хаецкая Е. "За Синею рекою. Гуляки старых времен" (серія "Антология мистики и фантастики") назву серії наводить на авантитулі скорочено — "Антология МИ ФА" (слово "Серія" відсутнє), а також не зазначає рік її заснування. Повну назву серії наведено в макеті анотованої каталожної картки. Видавцю треба було на авантитулі подати повну назву серії та зазначити рік її заснування. Наприклад:

Серія "Антология мистики и фантастики"

Основана в году

Під назвою видання на титульній сторінці розміщують підзаголовкові дані. Ці дані є дуже важливими, оскільки вони пояснюють назву, доповнюють її, адресують видання певній категорії читачів, інформують їх про повторність видання, його призначення, відомості про загальну кількість томів багатотомного видання та порядковий номер тому тощо. Проте видавці доволі часто не зазначають ці відомості взагалі або подають їх у неналежному місці. Наприклад, ТОВ "Інститут біографічних досліджень" у виданні: "Державні нагороди України. Кавалери та лауреати" (том 2) у підзаголовкових даних не зазначає ані загальну кількість томів, на яку розраховане це видання, ані порядковий номер тому. І лише на останній сторінці видання в надвипускних даних зазначено, що це другий том багатотомного видання.

На титульній сторінці не подано відомостей про загальну кількість томів, на яку розраховане видання, й у книзі: "Георгій Косміаді. Життя і творчість у документах" (у 2 томах. Том 1). Крім цього, відомості про укладачів, які

треба наводити в підзаголовкових даних, видавець цієї книги ПП Дятлик М. наводить у неналежному місці — над назвою видання, тобто як авторів. І ця помилка є поширеною помилкою видавців. Так, ПП Шамрай П. М. у виданні: "Голод 1946—1947 років на Миколаївщині. Мовою архівних документів" на титульній сторінці відомості про укладачів також зазначає перед назвою видання, тобто подає їх як авторів, хоча вони лише систематизували архівні документи й написали вступ.

Інший видавець — ТОВ "ВД "Слово" випустило книгу: "Українська дитяча література. Маловідомі твори українських письменників II половини XIX ст. — I половини XX ст.", в якій відомості про укладача на титульній сторінці наведено перед назвою видання, як відомості про автора, хоча зрозуміло, що це видання є збіркою творів різних авторів і впорядкував це видання укладач Н. Богданець-Білокаленко. У виданні Національного транспортного університету: Савченко Л. В., Соловійова О. О. "Взаємодія видів транспорту" на титульній сторінці, в макеті анотованої каталожної картки та в © зазначено, що Савченко Л. В. і Соловійова О. О. є авторами цього твору, а на звороті титульного аркуша, що вони — укладачі.

Видавці, певно, не розуміють різниці між поняттями "автор" та "укладач". Автор (авторський колектив) — це фізична особа (чи група осіб), творчою працею якої (яких) створено твір науки, літератури та мистецтва. А укладач — це спеціаліст (чи колектив спеціалістів), який уклав видання з творів одного чи кількох авторів або зібрав твори з різних джерел та опрацював їх для публікації. Згідно з ДСТУ 4861 (п. 5.1.4) ім'я укладача (упорядника) наводять на титульній сторінці під назвою видання, а не над нею, або на звороті титульного аркуша, якщо укладачів більше трьох. Перед іменем укладача треба обов'язково подавати слова, що визначають характер виконаної роботи: "укладач", "уклав", "упорядник", "зібрав" тощо.

Іноді трапляються розбіжності в наведенні однакових відомостей, розміщених у різних місцях видання. Наприклад, ТОВ "Веста" у виданні: "Малюкам про все на світі" на титульній сторінці в підзаголовкових даних зазначає, що це "Книга з великими малюнками та найцікавішими завданнями" (ці відомості можна було б подати в анотації), у макеті анотованої каталожної картки — "Розвивальний збірник для дітей віком від 3-х років", а на останній сторінці в надвипускних даних наводить третій варіант підзаголовкових даних — "Посібник для дітей віком 3—4 роки". Такі розбіжності стандартом не дозволені. Видавцю треба визначитися та подавати один із варіантів, але однаковий, і в підзаголовкових даних на титульній сторінці, і в макеті анотованої каталожної картки, і в надвипускних даних на останній сторінці видання.

У нижній частині титульної сторінки наводять вихідні дані. Термін "вихідні дані" не треба плутати з терміном "вихідні відомості". Вихідні відомості — це сукупність даних, які характеризують видання в повному обсязі, тобто охоплюють усі відомості про видання, зокрема й вихідні дані. Вихідні дані містять інформацію про те, де, ким і коли видано книгу, а саме: місце випуску видання; найменування (ім'я) видавця; рік випуску видання.

Іноді видавці у вихідних даних не зазначають місце випуску видання або не подають відомостей про найменування (ім'я) видавця та рік випуску видання, іноді наводять незареєстровані назви видавництва. Приміром, ПП Пасічник М. П. не зазначає місце випуску видання не тільки на титульній сторінці у вихідних даних, а й у випускних даних на останній сторінці не подає відомостей про місцезнаходження видавця; ПП Балюк І. Б. неправильно зазначає місце випуску видання — "Київ", хоча за ДСТУ 4861 місцем

випуску видання вважається місцезнаходження видавця, а це м. Вінниця, про що зазначено на останній сторінці.

Деякі видавці — фізичні особи, зокрема ПП Жовтий О. О., ФОП Лапсюк В. А., СПД ФО Михайлов Г. Г., СПД Резніков В. С., ПП Чабаненко Ю. А., у вихідних даних на титульній сторінці своїх видань не подають відомостей про ім'я видавця. За стандартом, якщо видавець — фізична особа, перед його іменем (ініціалами та прізвищем) наводять слово "видавець". Наприклад:

Умань
Видавець Жовтий О. О.
2010

Окремі видавці у вихідних даних на титульній сторінці подають назви, не зареєстровані офіційно, а замість імені (прізвища та ініціалів) видавця — фізичної особи наводять видавничу чи торгову марку. Це стосується ФОП Трофимової В. В. (у вихідних даних на титульній сторінці своє ім'я як видавця не зазначає, а в бібліографічному описі до макета анотованої каталожної картки та в знаку охорони авторського права подає незареєстровану назву видавця — "ВіТроПринт"), СПД Хатимлянської Г. В. (на титульній сторінці видань замість свого імені (прізвища та ініціалів) наводить назву як торгову марку — "ИД "Лотос"), ПП Дятлик М. (у вихідних даних не подає відомості про ім'я видавця та рік випуску видання, а у випускних даних ім'я видавця подає як "ПП ДМ"), ТОВ "Віртуальна реальність" (у більшості своїх видань вихідні дані на титульній сторінці не подає, а в макеті анотованої каталожної картки та у випускних даних зазначає, що видавцем і виготовлювачем видань є "Видавництво "Шико", яке не внесене в Державний реєстр суб'єктів видавничої справи), крім того, у Міжнародному стандартному номері книги (ISBN) цих видань ідентифікатором видавця є "492", який надано Національним агентством ISBN ТОВ "Віртуальна реальність", що на міжнародному рівні ідентифікує видавця саме з цим найменуванням, а не "Видавництво "Шико". ТОВ "Тандем АртСтудія" у виданні: Теслевич С., Чайка Н., Литвин А. "Мое сибирское село" у вихідних даних наводить найменування видавця англійською мовою — "Tandemartstudia", хоча за стандартом найменування чи ім'я видавця треба подавати за формою, встановленою під час його реєстрування та зазначеною у Свідоцтві суб'єкта видавничої справи, а саме — "Тандем АртСтудія".

Подібні помилки допускають у своїй друкованій продукції й такі видавці: ТОВ "Литера Нова" (подає — "Litera Nova"), ТОВ "Діфенс Експрес Груп" (подає — "Defense Express"), ТОВ "Гамазин" (подає — "Зелений пес™"), видавець Антоняк Б. Ю. (подає — "Урбіно"), ПП Будна Г. Б. (подає — "Яблуко"), ПП Димнікова Н. В. (подає — "Н. Оріанда™"), СПД Савченко Л. О. (подає — "МК-Пресс"), СПД ФО Сліж В. С. (подає — "Слово між нами"), ФОП Чернявський Д. О. (подає — "Діоніс"), ФОП Ростунов О. Т. (подає — "Науковий світ®"). І цей перелік можна продовжувати.

Порушення, про які йшлося, суперечать положенням НД та унеможливають державне бібліографічне реєстрування видань, державну статистику друку, випуск з достовірними даними державних бібліографічних покажчиків, які здійснює Книжкова палата України, а також ідентифікацію цих видань. Видавцям треба пам'ятати, що за чинним стандартом (ДСТУ 4861) найменування (ім'я) видавця треба подавати у виданні саме в тій формі, яку встановлено під час його реєстрування та внесено до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи. Подання у виданнях інших найменувань не дозволене.

На звороті титульного аркуша наводять такі основні вихідні відомості: шифр зберігання видання; макет

анотованої каталожної картки; Міжнародний стандартний номер книги (ISBN); знак охорони авторського права (©).

Є випадки, коли видавці з помилками подають шифр зберігання видання (класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак), розміщують його в неналежному місці та не в повному обсязі (підприємець Карпенко В. М., ПП "Видавництво "Добра справа", видавництво "Крок", ТОВ "Українська Видавнича Спілка", "Інститут історії України НАНУ", ТОВ "Поліграф-Сервіс" у деяких своїх книгах шифр зберігання видання не наводять зовсім); ТОВ "Видавництво "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", ВБ "Балдрук", ТОВ "БАО", ТОВ "Віртуальна реальність", ТОВ "Книжковий світ", ТОВ "ІКЦ "Легальний статус", ПП "Мальва-ОСО", ПП Пасічник М. П., ТОВ "ЛА "Піраміда", ПП "Торсінг плюс", підприємець Халімон Л. В. у шифрі зберігання видання не зазначають класифікаційний індекс УДК, керуючись, вочевидь, положеннями скасованого ГОСТ 7.4—86 "СИБИД. Издания. Выходные сведения". За чинним національним стандартом ДСТУ 4861 (п. 5.1.6) шифр зберігання видання складається з класифікаційних індексів Універсальної десятикової класифікації (УДК) і Бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) та авторського знака.

Доволі часто видавці у шифрі зберігання видання неправильно визначають та подають авторський знак. Прикладом, ТОВ "Видавництво "Астролябія" у виданні: Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. "Політологія. Вступ до спеціальності" подає три авторські знаки — "Д33", "М33", "Ш90", а треба лише один — "Д-33" — за першою літерою прізвища першого з авторів і через дефіс; ПП Балюк І. Б. у виданні: "Українське Куликове поле. На берегах Синюхи чи Сливови? До 650-річчя історичної битви на річці Сині Води. Збірник документів, статей, уривків з наукових праць", упорядником якого є Гальчак С. Д., авторський знак визначає за літерою "Г" — першою літерою прізвища упорядника, а треба — за літерою "У" — першою літерою першого слова назви видання, якщо автор відсутній.

Нагадуємо видавцям, що авторський знак містить першу літеру прізвища автора (першого, якщо авторів від одного до трьох) чи першу літеру першого слова назви (якщо авторів більше трьох або їх немає) і двозначного числа, що відповідає початковим літерам прізвища автора чи назви видання. Авторський знак визначають за виданням: Хавкіна Л. Б. "Авторські таблиці (двозначні)".

Шифр зберігання видання — важливий елемент вихідних відомостей і має подаватися в повному обсязі, оскільки він є основою структури фондів, каталогів і картотек у бібліотеках і книгарнях. Класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак наводять у всіх виданнях у зазначеній послідовності в лівому верхньому куті звороту титульного аркуша. Повторно шифр зберігання видання подають у макеті анотованої каталожної картки.

Макет анотованої каталожної картки (далі — макет картки) є основою для створення бібліографічного повідомлення про видання в різноманітних інформаційних масивах. За його допомогою прискорюється опрацювання видань у бібліотеках, книгарнях і, таким чином, прискорюється термін їхнього потрапляння до читача. Макет картки містить бібліографічний запис, який складається із: заголовка бібліографічного запису, бібліографічного опису видання, анотації, ISBN, класифікаційних індексів УДК, ББК та авторського знака. Під час складання та подання у виданні макета анотованої каталожної картки видавці допускають ряд помилок: розміщують його в неналежному місці, порушують розміри (треба 59 мм заввишки та 108 мм завширшки) і структуру, не подають або подають у неналежному місці ISBN, класифікаційні індекси УДК, ББК та авторський знак; бібліографічний опис складають не за

ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання". Приміром, ТОВ "КОД" у виданні: Магопєць О. А. та ін. "Фінансовий аналіз. Навчальний посібник" макет картки розміщує у верхній частині звороту титульного аркуша, а треба — в нижній його частині; у складі макета картки помилково подає відомості про затвердження видання як "навчального посібника" та відомості про рецензентів; бібліографічний опис у макеті картки складає та подає не за ДСТУ ГОСТ 7.1.

Такі видавці, як: ТОВ "Імекс-ЛТД" (Романюк В. "Стихи из черного блокнота"), ВАТ "Херсонська миська друкарня" (Вожегова Р. А. "Теоретичні основи і результати селекції рису в Україні"), ПП Іванюк В. П. (Пирога С. "Інноваційний шлях розвитку України. Правове забезпечення") порушують структуру наведення макета анотованої каталожної картки: бібліографічний опис подають у верхній частині звороту титульного аркуша, а анотацію, яка є складовою макета картки — у нижній, що унеможливує копіювання бібліографічного запису на каталожну картку для бібліотечного каталогу. І таких порушень багато.

Доволі часто видавці в макеті анотованої каталожної картки подають анотацію, не дотримуючись положень національного стандарту — ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 "СИБИД. Реферат и анотация. Общие требования", за яким обсяг анотації має бути не більше 500 друкованих знаків і лаконічно розкривати зміст видання. Анотація — це коротка характеристика тематичного змісту видання, його соціально-функціонального й читачького призначення, виду та інших особливостей. Головна мета — охарактеризувати його зміст, щоб читач зміг визначитись, потрібна йому ця книга чи ні. Але видавці часом ігнорують положення зазначеного стандарту.

Поширені помилки щодо змісту анотації: належним чином не подано відомості про автора (його національність, приналежність до певної епохи тощо), повторно подано дані, що вже наведені в бібліографічному описі, а також інформацію, яка доречна тільки в передмові; неправильно зазначено вид видання або відсутня читачька адреса. Як приклад можна навести випущене Донецьким національним університетом економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського видання: Балабанова Л. В., Холод В. В., Балабанова І. В. "Маркетинг підприємства. Навчальний посібник" — анотацію подано заввишки 80 мм, хоча за стандартом висота макета картки, урахувавши всі елементи, зокрема й анотацію, має дорівнювати 59 мм; в анотації повторно наведено назву видання, яку вже було подано в бібліографічному описі; наведено назви чотирьох частин, з яких складається видання, що доречно зазначати тільки у змісті. Таким чином, в анотації замість додаткових відомостей, що характеризують особливості видання, наводяться відомості, які вже подані в бібліографічному описі, через що макет анотованої каталожної картки займає весь зворот титульного аркуша.

Потрібно також зауважити, що значна кількість видавців, порушуючи положення стандарту, у повторних виданнях (перевиданнях) не подає в анотації відомостей про рік випуску попереднього видання, а в анотації перекладних видань — інформації про належність автора до певної країни.

Наступними елементами, які розміщують на звороті титульного аркуша, є ISBN та знак охорони авторського права. У нижній частині звороту титульного аркуша, ліворуч, наводять ISBN, а праворуч — знак охорони авторського права (©). Під час зазначення такого важливого елемента вихідних відомостей, як Міжнародний стандартний номер книги (ISBN), що ідентифікує та супроводжує це видання впродовж усього часу його існування, видавці допускають

чимало помилок, а саме: між аббревіатурою ISBN і цифровими групами замість проміжку наводять дефіс, позначку "№" або двокрапку; неправильно зазначають префікс GS1 — "978" і цифровий блок, який ідентифікує країну; кількість цифр і цифрових груп не відповідає нормам НД; наводять ISBNs, неконвертовані з десятизначних у тринадцятизначні. Так, ПП "Монолит" (Гарашук О. В. "Основи формування мотиваційних чинників трудової діяльності") замість префікса "978" подає "478"; ПП "Рута" (Мельник С. І., Пашковський А. І., Суліма Л. Т. "Прогресивні технології виробництва і зберігання картоплі") — "948"; ВАТ "Білоцерківська друкарня" (Богатко Н. М. "Ветеринарно-санітарна експертиза продукції рослинного походження") — "972".

Цей перелік можна доповнити й багатьма іншими прикладами.

Окремі видавці з помилками наводять і цифровий блок, який ідентифікує країну (Україні надано ідентифікатори "966" та "617"). Так, ПП "Макком" (Калугин П. М. "Памятники морской славы в Украине") замість ідентифікатора групи "966" подає "266", крім того, ISBN не конвертовано та подано в неналежному місці; ФОП Трофимова В. В. ("Регіональні аспекти розвитку в умовах європейського вибору") подає "066" замість "966".

Інші видавці під час наведення ISBN порушують положення НД щодо загальної кількості цифр у номері (має бути 13) і цифрових груп (має бути 5). Наприклад, ДКП "Видавництво "Прут" (Ленюк М. П. "Скінченні гібридні інтегральні перетворення, породжені класичними диференціальними операторами математичної фізики. Монографія. Том 1") подає ISBN, який складається з 16 цифр, розділених на 6 цифрових груп (наведено: ISBN 978-966-560-429-524-9), крім того, у багатомовному виданні зазначено один ISBN, а треба — два; видавництво "Еліньо" (Муратова Э. С. "Крымские мусульмане. Взгляд изнутри (результаты социологического исследования)") подає ISBN, який налічує 9 цифр і 3 цифрові групи (наведено: ISBN 978-966-435).

Видавець ФОП Корпан Б. І. надіслав у 2010 році до Книжкової палати України 21 обов'язковий примірник своїх видань. У семи книгах він подає однаковий ISBN (ISBN 5-7745-0740-8), у 13 інших — так само наводить ISBN, однаковий для всіх цих видань: ISBN 5-7620-15-8. Ці ISBNs є недійсними, крім того, Україні надано ідентифікатори групи — "966" і "617", а цифра "5" ідентифікує Росію. Зазначаємо, що згідно з нормативними документами кожному виданню мають надаватися різні ISBNs (ISBN, наданий один раз одній книзі, не може бути наданий повторно). Окрім того, як виявилось, видавець Корпан Б. І. не отримував раніше ці номери ISBNs у Національному агентстві ISBN, а в Україні тільки це агентство уповноважене надавати видавцям ISBN (для книг) та ISMN (для нотних видань). Використовувати ISBNs, які не надано Національним агентством ISBN, не дозволено.

Треба додати, що саме видавці відповідають за правильний порядок наведення ISBN у виданнях, а Національне агентство ISBN уповноважене вилучати із користування системою ISBN тих видавців, які порушують порядок наведення ISBN або ISMN у виданнях чи передають надані їм ISBNs та ISMNs у користування іншим.

На звороті титульного аркуша у правому нижньому куті розміщують знак охорони авторського права (©), який сповіщає про наявність у фізичних чи юридичних осіб авторського права на твір. Згідно із Законом України "Про авторське право і суміжні права" (ст. 11) знак охорони авторського права складається з латинської літери С, обведеної колом — ©, імені особи, яка має авторське право на видання, та року першого опублікування цього твору.

Під час проставлення знака охорони авторського права видавці допускають такі помилки: не подають знак © або

замість літери "С" наводять у колі інші літери; не зазначають рік початку охорони авторського права; перед іменами упорядника, автора вступної статті, передмови, коментарів тощо не зазначають характер виконаної ними роботи, що є об'єктом авторського права; у повторних виданнях (перевиданнях) не наводять © першого видання, не зазначають відомості про зміни, якщо видання було доповнено чи перероблено, не подають © оригінального видання, з якого зроблено переклад, у перекладених виданнях.

Приміром, ТОВ "Видавництво "Синопис" (Кириченко Б. "За честь, за славу, за народ. Нарис") та ВБ "Балдрук" (Мандрика В. І. "Барвінківські передзвони") замість знака © подають позначку ®; ПП "ВД "АРАЛ" (Хриенко Т. В. "Соціологія. Учебник кредитно-модульної системи організації учебного процесса"), ВТФ "Велес" (Антипов В. "Крайние стихи. Сборник поэтических произведений") та ПП "Джерело" (Усенко А. "Оранжевая планета-2. Фантастическая повесть") замість знака © наводять позначку "@". Інші видавці, а саме ПП "Металіка" (Усатый І. І. "Осторожно, мошенники!") та РВП "Континент Прим" (Сауляк В. А. "Там, де витає дух графині Бенет. Повесть, оповідання") взагалі не наводять знак ©; БФ "Спадщина" у своїх виданнях у знаку охорони авторського права не подає рік публікації видання; видавництво "Миргород" (Губа М. М. "До правди обличчям. Вірші, проза" та Козюра І., Козюра В., Буцко Ю. "Маловідомі сторінки історії рідного краю") — знак © і рік публікації видання. Видавництво "Крок" (Голодюк Н. "Шовк. Варіації матерії". Серія "Покоління '87") на звороті титульного аркуша не подає знак охорони авторського права, а на останній сторінці видання наводить: "Усі права на текст належать автору...". Згідно з ДСТУ 4861 (п. 5.1.10) знак охорони авторського права треба було розмістити у правому нижньому куті звороту титульного аркуша за такою формою: © Голодюк Н., 2010. Названі порушення суперечать ст. 11 Закону України "Про авторське право і суміжні права", а також положенням ДСТУ 4861.

Є зауваження й щодо наведення надвиpusкних даних.

Надвипускні дані — це частина вихідних відомостей, які містять повторення основних даних про видання (автора, назву, підзаголовкові дані) з титульної сторінки. Надвипускні дані містять такі відомості: вид видання за цільовим призначенням (який визначають за ДСТУ 3017, розд. 4); назву та номер випуску серії (підсерії); ім'я автора (-ів); назву видання; підзаголовкові дані; мову тексту видання (крім видань українською мовою). Їх розміщують на останній сторінці видання перед випускними даними.

Є випадки, коли видавці книг не подають відомостей про вид видання за цільовим призначенням або визначають його не за стандартом, а довільно. СПД Майхрич Я. І. (Майхрич Я. І. "Ваш учитель роботи на комп'ютері") зазначає вид видання як "Видання для самоосвіти"; ТОВ "Імекс-ЛТД" (Григор'єв А. Й., Турцак А. Л. "Енциклопедія фізичної реабілітації". Т. 4) — як "Навчально-методичне та науково-філософське видання"; ТОВ "Книжковий світ" (Супруненко Н. А., Чертков Д. Д. "Учебное пособие по пчеловодству. Теория и практика") — як "Исторически-техническая, справочная литература", хоча у стандарті — ДСТУ 3017 чітко визначено перелік видів видань за цільовим призначенням ("наукове", "науково-популярне", "довідкове", "навчальне", "громадсько-політичне", "літературно-художнє", "видання для організації дозвілля" тощо).

Часто-густо видавці в надвипускних даних замість виду видання за цільовим призначенням помилково наводять відомості про його літературний жанр або вид видання за характером інформації, а саме: "монографія", "навчальний посібник", "збірник наукових праць" тощо.

Низка видавців (ПП Балюк І. Б., ТОВ "Віртуальна реальність", ТОВ "Галицька Видавнича Спілка", ТОВ "Гуманітарний центр", ПП Жовтий О. О., ФОП Корпан Б. І., ПП "Мальва-ОСО", ТОВ "Місто НВ", ПП "Монолит", Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", УМТ "Світло на Сході", ТОВ ВД "Слово", ЮВПП "Харків Юридичний", ПП Чабаненко Ю. А.) у надвипускних даних взагалі не подають відомостей про вид видання за цільовим призначенням, хоча за ДСТУ 4861 ці відомості обов'язкові.

Великий відсоток видань з неправильно оформленими відомостями про авторів та упорядників, наведеними в надвипускних даних: відсутня повна форма їхнього імені (прізвище, ім'я, по батькові або прізвище та ім'я, якщо по батькові вживати не прийнято), прізвища не виділено засобами вирівнювання (шрифтом, фарбою тощо). Ці помилки ускладнюють опрацювання видань, особливо, коли це стосується перекладних видань.

Багато хто з видавців не в повному обсязі подає випускні дані. Наприклад, ТОВ "Фірма "ІНКОС" (Гринжевський М. В., Пшеничний Д. Р. "Вирощування дволіток коропів у ставах за інтенсивною технологією. Монографія") у складі випускних даних не наводить більшість обов'язкових елементів, а саме: формат паперу та частку аркуша, обсяг видання в умовних друкованих аркушах, тираж, номер замовлення, повне найменування та місцезнаходження виготовлювача видавничої продукції й відомості про внесення його до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи.

Ряд видавців (ТОВ "Видавництво "Астролябія", ТОВ НВП "Інтерсервіс", видавництво "Склянка часу", ФОП Співак В. Л., ТОВ "Українська книжкова мережа") не зазначають відомостей про виготовлювача видавничої продукції, а саме: його повне найменування, місцезнаходження та внесення до Державного реєстру. Нагадуємо, що якщо видавці одночасно є й виготовлювачами видання, про це треба зазначати (наприклад, "Видавець і виготовлювач...").

Деякі видавці (ТОВ "Видавництво "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", ТОВ "Академвидав", ТОВ "ВЦ "Академія", ТОВ "Видавнича фірма "АФША", ТОВ "ВД "ІнЮре", ПП "Магнолія-2006", ТОВ "Видавництво "Медицина", ТОВ "Видавництво "Навчальна книга — Богдан", ПП "Наука і техніка", ТОВ "ІАА "Наш час", ТОВ "Видавнича група "Основа", ТОВ "ЛА "Піраміда", ТОВ "Свічачо", ПП "ВД "Школа") у випускних даних своїх видань не наводять відомостей про тираж, що є порушенням ст. 23 Закону України "Про видавничу справу" і ДСТУ 4861 (п. 5.1.12).

Є випадки, коли видавці у книгах, надрукованих іншою, крім української, мовою, не подають додатково, за межами макета анованої каталожної картки, анотацію державною мовою, хоча в Законі України "Про видавничу справу" (ст. 23) зазначено: "Всі книжкові видання в Україні, незалежно від мови основного тексту, повинні мати обов'язкову анотацію та вихідні бібліографічні відомості державною мовою".

З метою поліпшення стану оформлення вихідних відомостей співробітники відділу державної стандартизації надають видавцям консультативну допомогу та розсилають листи з методичними рекомендаціями щодо правильного оформлення та розміщення вихідних відомостей у виданнях. Аналіз дієвості такої методичної допомоги показує, що переважна більшість видавців відповідально ставляться до зауважень і намагаються в подальшому випускати друковану продукцію без порушень НД. Це, зокрема, такі видавці: ПП "Аксиома", ПП "Вебер", ТОВ "Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні", ВФ "Відродження", Він-

ницький національний технічний університет, СП "Фірма "ГалДент", ТОВ "ТО "Гімназія", ТОВ "Грані-Т", Запорізький національний університет, ПП Зволейко Д. Г., ТОВ "Каштан", Класичний приватний університет, ТОВ "Видавництво "Книги-XXI", ТОВ "Кріон", Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Львівський державний університет внутрішніх справ, ФОП Майдаченко І. С., СПД Мольяр С. В., ДП "Преса України", ТОВ "Компанія СМІТ", ТОВ "Старт-98", Сумський державний університет, ТОВ "Фірма "Техсервіс", ТОВ "ВТД "Університетська книга", ТОВ "Видавництво "Юридична думка" та інші, рівень оформлення вихідних відомостей у книгах яких став значно вищим.

Проте, є видавці, які проігнорували зауваження та рекомендації фахівців Книжкової палати України й надалі випускають друковану продукцію, не дотримуючись положень НД. До них належать: ПП Балюк І. Б., ТОВ "ВМВ", ТОВ "Віртуальна реальність", ПП "Волинські обереги", ТОВ "Часопис "Дух і літера", ТОВ "Егмонт Україна", ВВП "Місіонер", ТОВ "Новий друк", ТОВ "Освіта України", ПП "ТЕС", НВФ "Українські технології", ТОВ "НВП "Укрпромторгсервіс", ПП Цюпак А. А., ПП "Видавничий дім "Школа".

За результатами проведеного аналізу стану дотримання видавцями НД щодо оформлення вихідних відомостей неперіодичних видань у 2010 році, можна зробити висновок, що є видавці, які не мають достатньо знань, необхідних для правильного оформлення вихідних відомостей, не знають основних положень чинних в Україні стандартів і нормативних документів, що регламентують видавниче оформлення книг і брошур. Нагадуємо видавцям, що вони можуть звертатися до фахівців Книжкової палати України за консультацією щодо оформлення вихідних відомостей у виданнях та з інших питань видавничої діяльності, зокрема для одержання інформації про чинні в Україні стандарти, інші правові та нормативні документи з видавничої справи.

Список використаної літератури

1. Про видавничу справу : Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР : станом на 20 берез. 2004 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2004. — 17, [3] с. — (Серія "Закони України").
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2627-III // Урядовий кур'єр. — 2001. — 5 верес. — Орієнтир, с. 1—16.
3. ДСТУ 4861:2007. Видання. Вихідні відомості. — Чинний від 2009—01—01. — К. : Держспоживстандарт України, 2009. — 45 с. — (Інформація та документація).
4. ДСТУ 3017—95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — Чинний від 1996—01—01. — К. : Держстандарт України, 1995. — 45 с.
5. ДСТУ 3582—97. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила. — Чинний від 1998—07—01. — К. : Держстандарт України, 1998. — 25 с. — (Інформація та документація).
6. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. — Чинний від 2007—07—01. — К. : Держспоживстандарт України, 2007. — 47 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
7. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання. — Чинний від 2008—04—01. — К. : Держспоживстандарт України, 2009. — 8 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
8. ДСТУ ГОСТ 7.9:2009. Реферат и аннотация. Общие требования. — Введ. 2009—12—01. — М. : Изд-во стандартов, 1996. — 8 с. — (Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу). — ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 прийнято в Україні методом підтвердження ГОСТ 7.9—95.
9. ДСТУ 7093:2009. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами. — Чинний від 2010—04—01. — К. : Держспоживстандарт України, 2009. — 83 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
10. ГОСТ 7.12—93. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила. — Введ. 1995—07—01. — М. : Госстандарт России, 1995. — 17 с. — (Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу).
11. Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги в Україні (ISBN) / Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова" ; уклад. Погореловська І. О. — К. : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2007. — 22 с.
12. Знак охорони авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва: рекомендації / Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова" ; уклад.: Пліса Г. М., Жигун Т. Ю. — К. : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2009. — 13 с.

Надійшла в редакцію 24 лютого 2011 року